

BEGRAAFPLAATSEN IN EUROPA

THEMA 24: BODY-SNATCHING

Op begraafplaatsen in Schotland, vooral in Edinburgh en Glasgow kom je op begraafplaatsen een aantal merkwaardige kooivormige grafmonumenten tegen. Ze worden *mortsafes* genoemd. Op andere begraafplaatsen staan *watchtowers* of *morthouses*. Het zijn constructies die stammen uit de tijd dat *body-snatching* een berucht fenomeen was.

Onder *body-snatching*= lijken-diefstal wordt hier verstaan het

Edinburgh - Greyfriars Kirkyard

illegaal opgraven van lichamen op begraafplaatsen om ze te verkopen voor anatomische lessen op universiteiten en medische opleidingen.

Het fenomeen kwam in het begin van de 19^e eeuw veelvuldig voor in Groot-Brittannië en andere landen die destijds behoorden tot het Britse Imperium. In Europese landen op het continent kwam het niet of nauwelijks voor. De oorzaak lag in de Britse wetgeving.

GESCHIEDENIS

In het begin van de 19^e eeuw, in de periode dat er grote behoefte was aan menselijke lichamen voor de anatomielessen, mochten in Groot-Brittannië zelfs de lijken van terechtgestelden alleen dan ontleed worden, als dat bij de veroordeling was bepaald. Het ging dan om misdadigers die zeer zware misdrijven hadden gepleegd, zoals moord. Omdat er in de 19^e eeuw een sterke teruggang was van het aantal executies ten opzichte van de eeuw daarvoor, kwamen er voor de anatomische scholen slechts twee tot drie lichamen per jaar ter beschikking. En dat in een tijd dat de medische wetenschap begon te bloeien, waardoor de vraag naar lichamen toenam.

Om een voorbeeld te noemen: in 1831 werden in Engeland en Wales slechts twaalf moordenaars geexecuteerd, terwijl de medische scholen voor de lessen anatomie behoefte hadden aan minimaal vijfhonderd lichamen. Deze situatie trok criminele elementen aan die bereid waren in de groeiende vraag naar lichamen te voorzien, op welke manier dan ook.

RESURRECTIONISTS

En zo ontstond een bloeiende criminele tak: de *body-snatchers*, ook wel *resurrectionists* of *resurrectionmen* genoemd, mannen die doden weer lieten verrijzen. Ze stalen pas overleden doden uit ziekenhuizen en mortuaria of groeven ze op uit verse graven op begraafplaatsen. 's Nachts groeven ze met een houten schop een gat aan het hoofdeinde van de kist, braken het deksel open, deden een touw rond het lichaam en trokken het uit het graf. Kleren en juwelen werden meestal teruggelegd, omdat het stelen daarvan een zwaar misdrijf was. Een andere methode was een eindje van het graf vandaan een tunnel naar het hoofdeinde van de kist graven en het lichaam via de tunnel naar buiten trekken. Lijkenpikken was een lucratieve business, omdat het stelen van een lichaam geen zwaar misdrijf was, dat bestraft werd met verbanning of executie. Een boete of korte gevangenisstraf werd opgelegd. Bovendien was de kans op ontdekking gering, omdat de autoriteiten een oogje dichtknepen bij wat zij beschouwden als een noodzakelijk kwaad.

Professoren anatomie waren bereid tot 20 pond te betalen voor een vers lijk. Lichamen die niet meer geschikt waren voor de lessen anatomie dienden als materiaal voor tandartsen (gebit), pruikenmakers en handelaren in tweedehands kleren.

BURK AND HARE

Het verhaal veranderde toen *body-snatchers* andere methoden gingen gebruiken om aan verse lichamen te komen. In plaats van lijken uit graven te stelen, gingen ze over tot moord, ook al omdat er voor verse lichamen veel meer werd betaald.

Vooraf berucht werden William Burke en William Hare, die in 1827-1828 in Edinburgh opereerden als seriemoordenaars. Zij waren Ierse immigranten, die de lichamen van hun zeventien

slachtoffers aan het Edinburgh Medical College voor ontleding verkochten. Onder de slachtoffers waren de vriendin van Burke en de vrouw van Hare. De begrippen *burke* & *burking* zijn in het Engelse woordenboek terechtgekomen en betekenen: iemand zodanig doden door verstikking dat het lichaam intact blijft. Hun voorname afnemer was Doctor Robert Knox.

Na hun arrestatie werd William Burke opgehangen en zijn lichaam werd daarna ontleed in het Edinburgh Medical College. William Hare kwam vrij, omdat hij tegen Burke had getuigd. Dr. Knox werd niet vervolgd, omdat niet kon worden bewezen dat hij de oorsprong van de lichamen kende, maar hij werd wel tot *persona non grata* verklaard.

Over de zaak Burke, Hare en Knox zijn diverse films gemaakt, o.a. door Alfred Hitchcock.

St. Cuthbert's Kirkyard

*Edinburgh
Greyfriars Kirkyard*

New Calton Burial Ground

WATCHTOWERS

De *body-snatchers* werden gevreesd door het publiek, dat allerlei maatregelen nam voor en na de begrafenis van een familielid of vriend om te zorgen dat het lichaam niet werd gestolen. Voor de begrafenis werd bij de dode gewaakt en na de begrafenis bij het graf. Vrienden en familieleden waakten om de beurt of huurden mensen in om in de nachtelijke uren te waken. Er werden zelfs waakcomité's gevormd in steden, in Glasgow zelfs met 2000 leden. Soms werden er op de begraafplaatsen wachttorens gebouwd om onderdak te bieden aan de bewakers. In Edinburgh vinden we nog zulke wachttorens op New Calton Burial Ground en op St. Cuthbert's Kirkyard. Omdat de laatste begraafplaats ver van de beschutting van de stad gelegen was, had men daar in 1738 al zo'n probleem met *body-snatchers*, dat de muren rond de begraafplaats verhoogd werden tot 2.50 meter. In 1803 werd er 's nachts een permanente wacht georganiseerd; in 1827 werd de wachttoren gebouwd, een rond gebouw met kantelen.

Luss - Churchyard

Edinburgh - Old Calton Burial Ground

MORTSAFES

De rijken konden het zich veroorloven zware zerken op het graf te leggen of grafkelders en mausolea te bouwen. Maar voor de meesten was dat niet weggelegd. Rond 1816 werd de *mortsafe* uitgevonden, een typisch Schots product, want in de rest van Engeland is nooit een exemplaar aangetroffen. Een *mortsafe* was een zwaar ijzeren frame, dat over het graf werd geplaatst, voorzien van hangsloten. Met stangen werd ondergronds de kist 'verzegeld'. Het bestond in verschillende uitvoeringen. Het kon bestaan uit een laag-bij-de-grondse constructie, zoals te zien is op Greyfriars Kirkyard in Edinburgh. Een dergelijke constructie werd na zes weken, als het lijkverteringsproces het lichaam onbruikbaar had gemaakt voor dissectie, gerecycled voor een ander graf. Soms werd bovenop het ijzerwerk een zware steen gelegd, zoals te zien is op het Churchyard in Luss, 30 mijl boven Glasgow. Er waren ook allerlei grotere kooiconstructies mogelijk, zoals nog te zien op Old Calton Burial Ground in Edinburgh en Ramshorn Graveyard in Glasgow. Ook op St. Mungo's Churchyard in Glasgow vinden we twee mooie voorbeelden van zo'n kooiconstructie, terwijl er op de ernaast gelegen Necropolis geen te vinden is. Logisch, want de Necropolis opende in 1833, terwijl in 1832 de *Anatomy Act* een einde maakte aan *body-snatching*.

Veel *mortsafes* zijn in de Tweede Wereldoorlog verdwenen, omdat men het ijzerwerk voor andere doeleinden kon gebruiken.

St. Mungo's Churchyard

Glasgow
Ramshorn Graveyard

St. Mungo's Churchyard

MORTHOUSES

Een andere oplossing om te voorkomen dat lichamen werden gestolen was het *mort-house* (dodenhuis), dat op de begraafplaats werd gebouwd en waarvan de sleutel van de enige toegangsdeur zorgvuldig werd bewaard en bewaakt. De lichamen van pas gestorvenen werden in het *morthouse* gelegd, tot ze zover waren vergaan, dat ze geen waarde meer hadden voor anatomen. Pas daarna werden ze op de begraafplaats begraven.

In Crail in het Kingdom Fife vinden we een mooi voorbeeld van een *morthouse*, een neogotisch vierkant gebouwtje met kantelen. aan de zij-kanten bevinden zich luchtgaten in de vorm van schietgaten en boven de deur staat de inscriptie *Erected for securing the dead* (opgericht om de doden te beschermen). Het gebouwtje werd er pas in 1826 neergezet en heeft slechts 6 jaar dienst kunnen doen.

Crail - Churchyard

1832 ANATOMY ACT

De activiteiten van Burke & Hare, die ook bekend werden als de *West Port Murders*, en ook die van hun imitators de *London Burkers* leidden tot het passeren van de *Anatomy Act* in 1832. Deze wet stond toe niet opgeëiste lichamen en lichamen die gedoneerd werden door familieleden te gebruiken voor de studie anatomie. Bovendien eiste deze wet dat anatomieleraren een licentie moesten hebben. Dit was duidelijk het einde van de *body-snatching* handel.

Het gebruik van lichamen voor wetenschappelijk doel in het Verenigd Koninkrijk valt nu onder verantwoordelijkheid van de Human Tissue Authority.

TER BESCHIKKING STELLEN VAN DE WETENSCHAP

In Nederland zijn drie vormen van lijkbezorging mogelijk: begraven, cremen en ter beschikking stellen van de wetenschap.

Wie zijn lichaam ter beschikking stelt van de wetenschap, schenkt dit na overlijden aan het anatomisch instituut van een universiteit. Het lichaam wordt dan gebruikt voor medisch-wetenschappelijk onderwijs en onderzoek.

Wordt iemands lichaam ter beschikking gesteld van de wetenschap, dan krijgt het anatomisch instituut de volledige zeggenschap over het lichaam. Het wordt niet meer aan de familie teruggegeven en er is geen begrafenis of crematie. Wel wordt het ontlede lichaam na het gebruik voor onderwijs en onderzoek uiteindelijk, soms jaren later, gecremeerd.

De schenker moet een codicil maken. Dit is een eigenhandig geschreven verklaring, ondertekend en met datum, waarin staat dat de persoon zijn lichaam ter beschikking wil stellen van de wetenschap. Dit codicil wordt bewaard op het anatomisch instituut. Een kopie gaat naar de schenker en diens huisarts.